

19de vergadering

Dinsdag 9 februari 1999

Aanvang 11.00 uur

Voorzitter: Postma

Tegenwoordig zijn 59 leden, te weten:

Baarda, De Beer, Bierman, De Boer, Boorsma, Van den Broek-Laman Trip, Dees, Van Dijk, Van Eekelen, Eversdijk, Gelderblom-Lankhout, Van Gennip, Ginjaar, Glastra van Loon, Glasz, Grol-Overling, De Haze Winkelman, Heijmans, Heijne Makkreel, Hessing, Van Heukelum, Hilarides, Hirsch Ballin, Hofstede, Holdijk, De Jager, Jurgens, Ketting, J. van Leeuwen, L.M. van Leeuwen, Linthorst, Lodewijks, Loudon, Luijten, Luimstra-Albeda, Lycklama à Nijeholt, Maas-de Brouwer, Michiels van Kessenich-Hoogendam, Pitstra, Le Poole, Postma, Rensema, Rongen, Schoondergang-Horikx, Schuurman, Schuyer, Steenkamp, Stevens, Stoffelen, Talsma, Tiesinga-Autsema, Tuinstra, Veling, Verbeek, Werner, Wöltgens, Van de Zandschulp, Zijlstra en Zwerver,

en de heren Kok, minister-president, minister van Algemene Zaken, Pronk, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, en Remkes, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Batenburg en Jaarsma, wegens ziekte;

Korthals Altes en Vrisekoop, wegens verblijf buitenslands;

Braks en Van Graafeiland, wegens bezigheden elders;

Hendriks, in verband met het bijwonen van een begrafenis.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: Ik verzoek u allen te gaan staan.

Op zondag 7 februari zullen velen het bericht van het overlijden van koning Hussein van Jordanië als een persoonlijk verlies hebben ervaren. In zijn bijna 47-jarige regering heeft hij veel respect in de wereld opgebouwd als een wijs vorst die uit strijd steeds meer vrede en verzoening poogde te winnen. Vanuit een helder inzicht in de tegenstellingen, belangen en machten in het Midden-Oosten, en het explosieve gevaar van deze regio voor de wereldvrede zette hij zich onvermoeibaar en vaak ook met onverwachte stappen in voor het overbruggen van wat niet te nemen kloven leken en te verzoenen wat onverzoenlijk leek. Juist de geheel eigen regie die koning Hussein daarbij volgde, was een getuige van zijn waarneming dat land en volk van Jordanië ten slotte het kind van de rekening waren van regionale conflicten. Het maakte hem tot een tacticus en een strateeg, wiens visie en persoonlijke inzet en moed men wereldwijd op waarde heeft leren schatten. Die betekenis van koning Hussein heeft zijn land en bevolking temidden van alle woelingen juist doen behouden, waar de kunstmatige stichting en samenstelling weinig zekerheid leken te bieden. De wereld mag het zich derhalve een plicht achten die erfenis mede in vrede te helpen bewaren, want dat zou van waarlijk medeleven getuigen.

Ruim anderhalf jaar geleden mochten de Staten-Generaal op 18 juni 1997 koning Hussein in deze vergaderzaal ontmoeten. De koning ging met waarneembaar plezier en openheid de gedachtewisseling met de aanwezige leden aan. Hij betoonde zich aimabel en kruigde zijn directe benadering met humor. Maar plotseling leken dan bij bepaalde passages zijn ogen vonken te schieten en werd zijn stem nog dieper dan men bij zijn postuur verwachtte. Het werd een gedenkwaardige ontmoeting met een staatsman die in 1994 een warme vrede met Israël had gesloten en daar in maart 1997 op een bijzondere wijze gevolg aan had gegeven door persoonlijk ouders in Israël op te zoeken van schoolmeisjes die door een Jordaans soldaat waren omgebracht. Deze vormen van directheid, die hij ook in eigen land demonstreerde, zullen koning Hussein ook tot een legendarische vorst maken. Het is te betreuren dat hij de weg naar meer democratie in Jordanië, die hij ruim 10 jaren geleden inzette, ook niet verder zelf mag voortzetten.

Koning Hussein was een mens die al jong had leren begrijpen dat het leven plotseling kan eindigen. In zijn van een kenmerkende titel voorzien autobiografie "Uneasy lies the head" blikte hij terug op de moordaanslag op zijn grootvader Abdullah en die hij als 15-jarige ternauwernood overleefde. Hij noteert dan: "Als het je tijd is om te sterven, dan gebeurt dat, want het is Gods wil."

Na zelf meerdere aanslagen overleefd te hebben, kwam hij bij de moord op de Israëlische president Rabin in 1995 op die vroegere conclusie terug toen hij opmerkte: "Als mijn tijd is gekomen, hoop ik dat het gebeurt zoals bij mijn

Voorzitter

grootvader en bij Yitzhak Rabin." Koning Hussein, die vele gewelddadige aanslagen overleefde, is ten slotte ten offer gevallen aan een sluipmoordenaar van geheel andere orde.

Vlak voor en tijdens deze ziekte die hem ten slotte fataal werd, spande hij zich nog in voor verdere voortgang in het proces van verzoening tussen Israël en de Palestijnen en vrede in het Midden-Oosten. Het moge gegeven zijn dat die inspanningen beklijven. Thans ruste koning Hussein van het Hasjemitisch koninkrijk van Jordanië in vrede.

Het woord is aan de minister-president.

Minister **Kok**: Voorzitter! De afgelopen nacht keerde ik met Hare Majesteit de koningin terug van de indrukwekkende begrafenis van de Jordaanse koning Hussein in Amman. Hij werd 63 jaar. Met hem verloor de wereld een van de belangrijkste pleitbezorgers voor duurzame vrede en verzoening in het Midden-Oosten. De koning verwierf gezag en respect vanwege zijn grote inspanningen voor het vredesproces. De aanwezigheid van zoveel staatshoofden en regeringsleiders, uit alle delen van de wereld bijeengekomen om hem de laatste eer te bewijzen, zegt veel over zijn statuut.

Koning Hussein leefde voor zijn land en voor zijn volk. Hij was een ware vader des vaderlands. De afgelopen dagen bleek eens te meer de liefde van de Jordaanse bevolking voor de koning.

Gedurende zijn 46-jarig koningschap heeft hij Jordanië met visie en wijsheid door turbulente tijden geleid en heeft hij zijn land meer welvaart en bovenal stabiliteit gebracht. Koning Hussein was nog maar 18 jaar toen hij het koningschap aanvaardde. Dat was korte tijd nadat zijn grootvader Abdullah in zijn bijzijn in Jeruzalem werd vermoord. De koning was al vroeg doordrongen van de noodzaak om op evenwichtige wijze om te gaan met de verschillende bevolkingsgroepen in zijn land. Het laatste deel van zijn lange regeerperiode werd gekenmerkt door een voorzichtige beleid van democratisering. In 1989 vonden de eerste algemene verkiezingen

sinds 1967 plaats. Drie jaar later werden politieke partijen, inclusief islamitisch-fundamentalistische partijen, formeel toegestaan. Een jaar daarna, in 1993, vonden de eerste meerpartijenverkiezingen plaats.

Koning Hussein heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de stabiliteit in de regio. Daar was veel moed voor nodig. In 1994 sloot hij een vredesverdrag met Israël, een warme vrede. Zo kwam een staat van oorlog ten einde die 46 jaar had geduurd. Als geen ander heeft hij er zich voor ingezet om Israëliërs en Arabieren nader tot elkaar te brengen. Koning Hussein was in staat, tegenstellingen te overbruggen en conflicten te voorkomen of bij te leggen. Zijn bemiddelende rol in het Midden-Oosten-vredesproces was van historische betekenis. Grote indruk maakte de koning toen hij, ondanks zijn ziekte die hem reeds ernstig in de greep had, afgelopen oktober speciaal overkwam naar Wye Plantation om president Clinton bij te staan in diens pogingen om een akkoord tussen premier Netanyahu en president Arafat tot stand te brengen. Zijn bemiddeling bleek onmisbaar en doorslaggevend in de onderhandelingen tussen Israël en de Palestijnse autoriteit. Het belang van de mede door zijn toedoen toegenomen stabiliteit in de regio reikt verder dan het Midden-Oosten.

De betrekkingen tussen Jordanië en Nederland zijn mede dankzij koning Hussein uitstekend. Diverse keren heb ik het voorrecht en het genoegen gehad, koning Hussein te ontmoeten, onder andere tijdens het officiële bezoek dat ik begin 1996 samen met minister Van Mierlo aan Jordanië bracht. De koning heeft ook op mij grote indruk gemaakt door zijn politieke visie, zijn wijsheid, zijn waardigheid, zijn bescheidenheid en zijn innemende persoonlijkheid.

De banden tussen onze beide koningshuizen zijn zeer vriendschappelijk. In 1994 brachten koningin Beatrix en prins Claus een bijzonder geslaagd staatsbezoek aan Jordanië. Ruim anderhalf jaar geleden bracht koning Hussein een officieel bezoek aan Nederland. Dat bezoek vormde andermaal een hoogtepunt in de uitstekende betrekkingen tussen onze beide landen.

Door op het hoogste niveau bij de begrafenisplechtigheid aanwezig te zijn, heeft de regering de persoon van koning Hussein willen eren. Tegelijkertijd was het een blijk van

Nederlands blijvende en actieve betrokkenheid bij het bieden van steun aan stabiliteit in de regio. De Nederlandse regering heeft haar diepe medeleven betuigd aan koning Husseins oudste zoon en troonopvolger koning Abdallah, aan koningin Noor, aan de overige familie van de overleden vorst en aan het Jordaanse volk. De wijze waarop de wereld gisteren afscheid van hem heeft genomen, dwars door alle politieke scheidslijnen heen, was groots. Droefheid over zijn overlijden en dankbaarheid voor wat hij heeft betekend, kwamen voelbaar samen. Zijn verscheiden heeft vele harten geraakt.

Voorzitter! Een markant staatsman en groot diplomaat is van ons heengegaan. Dat is een ernstig verlies. Koning Hussein zal in onze herinnering voortleven als een vasthoudend en onvermoeibaar strijder voor vrede en verzoening in het Midden-Oosten. Mogen zijn vrouw en kinderen, ja, mag het gehele Jordaanse volk eensgezind troost putten uit het voorbeeld dat hij stelde. Moge de herinnering aan koning Hussein motiveren om onvermoeibaar te blijven werken aan het welslagen van het vredesproces in de regio. Moge de herinnering aan zijn vader koning Abdallah van Jordanië inspireren om in zijn geest de weg naar duurzame vrede te vervolgen in het belang van zijn land, de regio en de wereld.

De **voorzitter**: Ik verzoek u enige ogenblikken stilte in acht te nemen.

(De aanwezigen nemen enige ogenblikken stilte in acht.)

De **voorzitter**: Ingekomen is een beschikking van de voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, houdende aanwijzing van mevrouw M. Visser-van Doorn tot lid van de Interparlementaire commissie van de Nederlandse taalunie. Deze beschikking ligt op de griffie ter inzage. Ik stel voor, haar voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen

Kok

geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra en de Wet op het voortgezet onderwijs inzake geneeskundige verklaringen (26224).**

Dit wetsvoorstel wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (XI) voor het jaar 1999 (26200-XI).**

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Werner** (CDA): Mijnheer de voorzitter! De begroting 1999 ademt op het terrein van de volkshuisvesting en de ruimtelijke ordening duidelijk de sfeer uit van een overgangsfase op weg naar nieuw beleid voor de 21ste eeuw. Zo komt er een einde aan de periode-Heerma. Het volkshuisvestingsbeleid onder het vorige kabinet stond immers nog sterk in het teken van het ten uitvoer brengen van het grote transformatieproces dat Heerma op gang heeft gebracht. De laatste afrekeningen van de bruteringsoperatie zullen begin 1999 worden afgewikkeld. Een compliment aan de vroegere staatssecretaris voor deze geslaagde operatie, waarmede ook een eind is gekomen aan de bijna oneindig doorgroeiende overheidsuitgaven voor de volkshuisvesting, is hier zeker op zijn plaats.

Er is ook sprake van een overgangsfase in de aard van de volkshuisvestingsproblematiek, die in de naoorlogse periode sterk in het teken heeft gestaan van het opheffen van de kwantitatieve tekorten, de woningnood. Het kwantitatieve aanbod van woningen lijkt geleidelijk toereikend te zijn geworden en op enkele plaatsen in het land is zelfs al een overschot waarneembaar. Het zal

de komende periode minder gaan om de kwantiteit, maar vooral om de kwaliteit van het wonen. Ook deze overgang wordt duidelijk gemarkeerd in de begroting.

Ten slotte staat de ruimtelijke ordening in het middelpunt van de belangstelling. De werkelijke ontwikkelingen maken een heroriëntatie op de ruimtelijke inrichting van ons land tot diep in de 21ste eeuw noodzakelijk.

In de begroting wordt dan ook een groot aantal nota's aangekondigd waarin het nieuw te voeren beleid op het terrein van de volkshuisvesting en de ruimtelijke ordening zal worden aangegeven. De startnota Ruimtelijke ordening is zeer recentelijk verschenen en zal moeten uitmonden in een Vijfde nota ruimtelijke ordening. Actualisatie van de Vinex en herijking van de Vinex-gebieden zullen ter hand worden genomen en medio 2000 is een beleidsnota voor het wonen in de 21ste eeuw in het vooruitzicht gesteld. Deze beleidsnota's staan niet op zichzelf. Immers, belangrijke beleidscomponenten op aanpalende beleidsterreinen zoals op het terrein van verkeer en waterstaat, de fysieke infrastructuurontwikkeling, de Vierde nota waterhuishouding, het beleid op het terrein van natuur- en landschapsbeheer en de economische infrastructuur van het ministerie van Economische Zaken zullen mede van invloed zijn op de beleidsvorming op het terrein van de ruimtelijke ordening en de volkshuisvesting.

Vraag aan de bewindslieden: hoe zit het spoorboekje waarlangs de beleidsvorming in samenhang met deze aanpalende beleidsterreinen plaatsvindt, in elkaar, ook in de tijd? De samenhang is complex, het zij toegegeven. En bepalend voor de daadkracht en het sturend vermogen van de minister van Ruimtelijke Ordening om invloed te kunnen uitoefenen op het zich feitelijk, soms zelfs als bijna autonome niet te beheersen ontwikkeling aandienend ruimtegebruik in Nederland zijn juist deze samenhang en integrale benadering essentieel zodat wildgroei wordt voorkomen. Hoe denkt de minister dit te realiseren? De Vijfde nota ruimtelijke ordening wordt aangekondigd in 2000. Is de tijdsperiode niet erg kort om een jaar na de startnota Ruimtelijke ordening ook daadwerkelijk te komen met concrete invulling? Immers, de

startnota wordt gekarakteriseerd als een agenderend stuk op grond waarvan er veel gediscussieerd moet worden. Denkt de minister er werkelijk in te slagen om reeds in 2000 de Vijfde nota uit te kunnen brengen met concrete voorstellen?

Anderzijds moet voorkomen worden dat het alleen bij praten blijft en er geen concrete keuzes zullen worden gemaakt. Dat gevaar is niet denkbeeldig want de innerlijke spanning in het ruimtelijk beleid, zoals voorgaand al aangegeven, is niet gering. Kan werkelijk gewacht worden met een beleid dat gericht is op de periode na 2010? Houdt dat niet te veel het risico in dat ondertussen in de werkelijkheid toch allerlei ontwikkelingen plaatsvinden die een ongewenst gebruik van de ruimte in ons land tot gevolg hebben? Bijvoorbeeld het niet tot stand komen van de verdere aanleg van de A4 bij Rotterdam, kan de gewenste corridorvorming stagneren, waardoor er druk komt op gebieden die een andere functie is toebedacht. Hoe denkt de minister zijn positie in dezen te kunnen versterken? De CDA-fractie is in beginsel bereid daar steun aan te geven en heeft daar in het verleden ook om gevraagd.

In belangrijke mate kunnen wij de analyse en de richting waarin gedacht wordt in de startnota onderschrijven, ook met betrekking tot de vorming van de corridors. De verdere invulling en concretisering zal door onze fractie met name beoordeeld worden aan de hand van de vraag, hoe de plannen uiteindelijk zullen bijdragen aan het verbeteren van de sociale cohesie; de menselijke maat wordt gerespecteerd, vervreemding van buurt en wijk wordt voorkomen, de veiligheid wordt bevorderd, de criminaliserende invloed van lelijke buurten wordt tegengegaan, ondermaatse vormgeving en architectuur wordt vermeden. In de zich bijna als onomkeerbaar, niet te stuiten ontwikkeling van wereldwijde handelsstromen, internationalisering, schaalvergroting etc., zoals uit de nota blijkt, is juist volle aandacht voor deze aspecten in de ruimtelijke ordening uiterst belangrijk om een zinvol en kwalitatief hoogwaardig bestaan aan mensen te bieden. In de gebiedsontwikkeling is daarvoor een integrale benadering geboden waarbij aan al deze aspecten de volle aandacht moet worden gegeven.